

Лб 10
3809

ЗБОРНИК
У ЧАСТ
БОГДАНА ПОПОВИЋА

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА
1, КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛИЦА, 1
1929

Пок. ош.
ЈОЦЕ ВУЈИЋА
УНИВЕРЗИТЕТ. БИБЛИОТЕКА
У БЕОГРАДУ

Библиотека
ЈОЦЕ ВУЈИЋА
у Сенти

ДБ 10
3809

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
В. Б. 3885

УЗИМАЊЕ У РОДУ У НАШЕМ НАРОДУ.

Хришћанска је црква строго прописала до ког се степена могу склапати бракови између рођака, било да су у крвном сродству (*cognatio naturalis vel carnalis*) у правој или побочној линији, било да су рођаци по томе што су им се фамилије браком ородиле (*affinitas*, својдба), било да су у вештачком или духовном сродству (*cognatio spiritualis*)¹. Но хришћанска црква није успела да нагна наш народ, и ако је он већ толико векова у хришћанској вери, да у погледу склапања бракова буде са њом истога гледишта, већ је врло често склон да пође за својим појмовима који потичу још из претхришћанских словенских времена када је ступање у брак, како каже Г. Л. Нидерле, »међу блиским рођацима било врло раширено«².

Ступање у брак међу блиским рођацима врло се често помиње у нашој традиционалној литератури. У једној се народној песми пева како цар Константин храни сестру да би је узео за жену, како је сестра, кад је то сазнала, питала брата је ли истина и како јој је он одговорио :

Истина је, царска с не пориче,
Ја ћу тебе за љубу узети.
Што би наше расипали благо,
Што би благо на двоје делили.
Боље ти је мени бити љуба,
Брату цару сестрица царица,
Нег да наше умали се царство.³

У другој се казује како је брат хранио сестру да би је узео за жену, и

Кад му била већа од колена,
Узео је себи за љубовцу.
Још не прође ни година дана,
Чедо роди братац и сестрица,
Чедо роди и баш мушка глава.⁴

¹ Види о томе Никодима Милоша *Православно црквено право*, Мостар 1902, стр. 646, 647, 652.

² L. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave II*, Paris 1926, стр. 19.

³ *Летопис Матице Српске*, књ. 79, стр. 106—107.

⁴ Вук С. Караџић, *Српске народне пјесме V*, стр. 26.

У неколиким се народним песмама прича како српски цар Стеван хоће да се ожени сестром. У једној он јој говори :

Моја сестро, сирота Роксандо,
Ходи мене узми господара
Да ми наше не харчимо благо.¹

У другој он пита »сву господу српску« може ли узети сестру Кандо-сију, »да се царско не разлази лице, да се царско не растура благо«². Једна народна песма казује како Иво Сењанин говори сестри да је танка, висока, бела и румена, па је не може другоме дати, већ ће је узети да му буде љуба³. У једној песми са Истре пева се како су се браћа поженила »од једнога рода и племена и од једне крви и корена : два су брата две сестре рођене«⁴.

Но сем примера из традиције ми имамо врло јасних примера узимања у роду и из живота. Крајем XVII века српски патријарх Арсеније III, у једној посланици племенима : Никшићима, Дробњацима, Кучима, Пиперима, Белопавлићима, Братиножићима, Црној Гори, Приморју и Херцеговини, препоручује како треба живети, па саветује : »и немојте узимати себи за жене рођаке и своје снахе и куме«⁵. За прве владе Кнеза Милоша узимање у роду у Србији је било узело таквога маха да су се морале предузети врло строге мере. 24 септембра 1821 забранио је Кнез Милош узимање свастике⁶. 29 марта 1822 ухапшен је Јокса из Суводола што је »сестру своју од ујца себи за жену узео«⁷. 26 новембра 1834 издао је митрополит Петар Јовановић наредбу свима протојерејима и намесницима противу склапања бракова међу сродницима⁸. Овако спречавани народ у Србији женио се рођакама тако што их је преводио у Аустрију. И ако овакви бракови нису признавани за законите, и ако су људи због њих кажњавани⁹, ипак узимање у роду у Србији није потпуно ишчезло. У Омољу још и данас »често ни блиско сродство између момка и девојке не може да стане на пут њиховој љубави«. Због

¹ Вук С. Караџић, *С. н. пјесме* II, стр. 118.

² Ibidem 123.

³ Вук С. Караџић, *С. н. пјесме* I, 549.

⁴ *Istarske narodne pjesme* 1924, стр. 27.

⁵ Вук С. Караџић, *Примјери српско-славенскога језика*, Беч 1857, стр. 65.

⁶ Државна Архива, Кнежевска Канцеларија, Деловодни Протокол 1821, №. 1347.

⁷ Држ. Арх., Кн. Канц., Дел. Прот. 1822, №. 582.

⁸ А. Илић, *Петар Јовановић*, Београд, 1911, стр. 180 и даље.

⁹ Ст. Максимовић, *Суђења у Кнежевини Србији пре писаних закона*, Пожаревац, 1898, стр. 144.

тога се плаћају грдне суме свештеницима да израде благослове за бракове међу сродницима. »Није редак случај да неко прода земљу, или да се преда зеленашу, само да може срећно свршити ствар«¹.

Није другојаче ни у другим нашим крајевима. Герасим Зелић наводи неколике случајеве узимања у роду из Далмације и Боке Которске, с краја XVIII и почетка XIX века. Некакав самозвани протопоп Савковић из Задра »вјенчао је у туђој епархији удовицу за старца Тиру Паренту, а ове кћер за родног Тириног синовца Ђуру Паренту«. Једна се девојка удала за свога зета. Неки поп венчао је блиске рођаке »из туђе парохије, околу поноћи, у једном магацину«. Сем тога било је тада »много парова који су били међу собом у крвном сродству, а особито по Светоме Духу«. У Боки Которској свештенство и народ »у сродству и крвосмјешенију никакве помње [не] имају, нити се од тога чувају«².

Да црква није забрањивала узимање у роду било би у нашем народу сасвим обична ствар. Али ако црква може да забрани брак међу рођацима, она не може спречити прељубе у роду које се у нас врло често помињу, било као покушаји, било као свршене ствари. Ја овде, наравно, не рачунам прељубе у незнању³, већ оне које су чињене са свим свесно. Тако нам једна народна песма казује како је цар Стјепан говорио сестри да му није од Бога грехота, он би јој »обљубио лице« и како му је сестра одговорила: »Љуби лице, не гледај грјехоту, Бог ће нама опростит грјехове«⁴. У другој се песми прича како је Иво Сењанин говорио сестри како има лепо лице и како је грехота да га туђин љуби, »већ да ти га ја брат Иво љубим«⁵. У трећој се песми пева како су брат и сестра остали нејаки, па кад су одрасли, брат рекао сестри: »Ајде, сејо, да ти љубим лице, нама хоће и Бог опростити«, па је тако и учинио, па су »у љубави чедо задобили, и то чедо једна мушка глава«⁶. У четвртој се казује како је млади Богдан хтео »да обљуби сеју«, како му се »сеја силом отимаше« и како, најзад, кад се нађе на невољи, »Трже брату ножа иза паса, те је брату у срце ударила«⁷. Слично се пева и у једној нештампаној песми

¹ С. М. Милосављевић, *Српски Етнографски Зборник*, XIX, стр. 125.

² Герасим Зелић, *Житије* II, стр. 129, 134—135; III, 31, 35, 36—37.

³ Вук С. Караџић, *С. н. пјесме* II, бр. 13 и 14; V, бр. 5; *Босанска Вила* за 1889, стр. 11.

⁴ *Matica Hrvatska, Hrvatske narodne pjesme* I, стр. 168—169.

⁵ Ђ. Рајковић, *С. н. песме*, Н. Сад, 1869, бр. 176. Види и сличну песму под бр. 175.

⁶ *Босанска Вила* 1889, стр. 11.

⁷ Вук С. Караџић, *С. н. пјесме* V, стр. 554—555.

из Срема, чији је рукопис моја својина. Народних песама у којима се помиње прељуба у роду има још доста¹.

Најзад хоћу да напоменем још и то да сем примера које сам наводио, у народној традицији има чак у неку руку, да не кажем баш одобравања, а оно правдања родооскврњења. Познати су стихови који казују како »убава мома род нема«. Има и других сличних : »Љепота својте не пази, севдалук стида не има«, или »Љепота родства не пази, а севдах стида не има« и тако даље, да не наводим још драстичније примере ни из поезије, ни из пословица.

Кад је реч о традицији морам да учиним једну напомену. Црква је увек забрањивала узимање и прељубу у роду. Трагови и одједи тих забрана врло су чести у нашој традиционалној литератури. Многи примери из народних песама које сам новодио извесно је нису из живота нашега народа, већ су позајмице из литературе. То би се још боље видело да сам могао наводити читаве песме. Те су песме препеви туђих тема, које су наши црквени, или религиозно настројени људи препевавали да би народу показали како је тежак грех узимање или прељуба у роду. Некима од тих препева чак није тешко указати на извор². У нас је велики број таквих препева. По њима, или према њима, стваране су и нове песме, у којима се слично, или нешто другојаче, казује како је грешно, како је страшно, како је немогуће, склопити брак или извршити прељубу у роду, било да се то учини свесно, било чак и несвесно³, те би се могло узети да

¹ Вукова Преписка II, стр. 20 ; П. Мирковић, *С. н. пјесме из Босне*, Панчево 1886, стр. 54 ; Мар. С. Поповић-Родољуб, *Српске севдалинке*, Панчево 1892, стр. 86 ; *Zbornik za narodni život i običaji J. Slovena XXV*, стр. 205.

² Т. Maretić, *Naša narodna epika*, стр. 211—213.

³ Вук С. Караџић, *Срп. нар. пјесме* II, бр. 26, стр. 118—122 ; бр. 27, стр. 122—125 ; VI, бр. 5, стр. 26—29 ; *Летопис Матице Српске* 79, стр. 106—116 ; *Matica Hrvatska, Hrv. nar. pjesme* I, бр. 47, стр. 168—171 и 563—564 ; *Босанска Вила* 1889, стр. 11 ; Г. Геземан, *Ерлангенски Рукопис*, бр. 141, стр. 215—217 ; *Iv. Kukuljević Sakcinski, Pesme s dodatkom narodnih pesama hrvatskoga*, Zagreb 1847, стр. 223—224 ; Вук С. Караџић, *С. н. пјесме* I, бр. 725, стр. 563—565 ; V, бр. 696, стр. 579—580 ; *Iv. Jukić i G. Martić, Nar. pjesme bosanske i hercegovačke*, Mostar 1892, стр. 44—48 ; Б. Петрановић, *С. н. пјесме* I, Београд 1867, бр. 357, стр. 324—326 ; Ђ. Рајковић, *С. н. песме*, Н. Сад 1869, бр. 215, стр. 182 и бр. 216, стр. 183—184 ; Ј. Николић, *С. н. песме* II, бр. 52 ; Б. М. С. н. песме, Панчево 1875, бр. 15, стр. 39 ; С. Н. Давидовић, *С. н. песме*, Панчево 1884, бр. 4, стр. 7—8 и бр. 67, стр. 48—50 ; П. Мирковић, *С. н. пј.* из Босне, Панчево 1886, бр. 12, стр. 15—16, бр. 32, стр. 29—31 ; Н. Беговић, *С. н. пјесме* I, Загреб, бр. 28, стр. 44—45 ; М. Dželaludin Kurt, *Hrv. nar. ženske pjesme* I, Mostar 1902, бр. 59, стр. 120—122 ; *Mat. Hrvatska, Hrv. nar. pjesme* V, бр. 139, стр. 223—225 и 503—511 ; VI, бр. 20, стр. 45—47 и 303—306 и бр. 29, стр. 66—70 и 321—324 ; *Istarske narodne pjesme* 1924, бр. 6, стр. 12—13 и бр. 135, стр. 117.

многи од наведених примера отпадају и слабе моје тврдње и о уви-
мању и о прељуби у роду.

Но као што за узимање у роду има и примера из живота, исто
их тако има и за прељубу у роду. Ја ћу и њих навести. Гашпар
Бариловић, господар града Бариловића, западно од Карловаца, у
бившој Слуњској Пуковнији »путно је опћио са својом сестром Даром,
која је дијете задавила«. Због тога злочинства и саблавни Рудолф
II, 1582 године, одузео је од Даре њезин део имања Бариловића и
даривао Јурју Будачком од Буче¹. Из 1736 године имамо један по-
датак прељубе између сина и кћери рођених сестара, из које се и
дете родило, у селу Буљковици (Округ Рудникчи) и други из Љу-
бића између очуха и пасторке, која је од тога затруднела². У актима
Државне Архиве у Београду из времена прве владе Кнеза Милоша
ја сам нашао врло много података из којих се види да се тада јав-
љала прељуба у роду у врло различитим облицима. Примера ради
наводим да су свекри живели са снахама³, зетови са свастикама⁴,
синовци са стринама⁵, девери са снахама⁶, тетке са братучедима⁷,
тече са свастичинама⁸, ујаци са сестричинама⁹, браћа са сестрама
од рођене тетке¹⁰, очуси са пасторкама¹¹, браћа са рођеним сестрама¹²,
оцеви са ћеркама¹³. Ово су само примери који су очувани у актима
као кривична дела (на пример родило се дете, па је удављено и слично)
и ни ивдалека не представљају право стање. Коликога је маха било

¹ Р. Лорашић, *Око Кире и Коране*, Загреб 1895, стр. 40.

² *Споменик С. К. Академије* XLII, стр. 199.

³ *Архив за правне и друштвене науке* за јули 1909, стр. 139—144; М. Пе-
тровић, *Финансије и установе* I, стр. 576.

⁴ Држ. Арх., Нах. Смедеревска, 24 јануар 1822; Нах. Београдска 28 јули
1820, 3 фебруар и 12 април 1824; Б. Куниберт, *Српски устанак*, стр. 205.

⁵ Држ. Арх., Јевр. Обреновић, 19 јан. 1819 и 11 фебр. 1819; Нах. Крагу-
јевачка 30 јули 1838, №. 218.

⁶ Држ. Арх., Нах. Смедеревска 1. јан. 1818; Јевр. Обреновић 11 фебр.
1819; Јов. Обреновић 31 авг. 1835, №. 434.

⁷ Држ. Арх., Кнеж. Канц., Деловодни Протокол 14 јула 1823, №. 1310.

⁸ Држ. Арх., К. Канц. Деловодни Протокол 21 фебр. 1822, №. 289.

⁹ Држ. Арх., Јевр. Обреновић 10 март 1822.

¹⁰ Држ. Арх., Државни Савет 11 март 1838, №. 755.

¹¹ Држ. Арх., Јов. Обреновић 18 окт. 1838, №. 611.

¹² Држ. Арх., Нах. Смедеревске 1 јан. 1818; К. Канц., Деловодни Протокол
28 мај 1820; Нах. Пожаревачка 5 дец. 1829; Нах. Смедеревска 24 окт. 1833.

¹³ 30 маја 1839, №. 706, пише Суд Окружија Пожаревачког Суду Окру-
жија Црногорског о некаквом Радовану Петровићу из Црљенца у Срезу Млав-
ском, који је побегао из затвора, у који је дошао због тога што је кћи његова
Злата »с њим, отцем својим, а ни с ким другим плотско смешеније имала«, па је
»девојком затруднела« (Зајечарска Судска Архива).

увело родооскрвљење види се из једног писма Јеврема Обреновића Кнезу Милошу од 11 фебруара 1819. »И пређе, Господару, вели се у томе писму, јавио сам Вама да се у овој нахији много деце рађа без законног брака, и то највише од ближњег сродства. Не знам каквим би начином ово прекинути се могло.¹«

Учинио бих неправду кад не бих поменуо да од свега до сад изложенога има и изузетака. У Црној Гори, ако би ко учинио »злочинство родооскрвљења« са ближњом рођаком, па не би успео да заједно с њом побегне у иностранство, били би обоје убијени². И по мојим личним разбирањима ствар стоји исто тако. Чак се врло ретко узимају момак и девојка из истог братства и онда кад се братство толико изроди да би се могли узети. Овоме ће бити узрок у браственичкој организацији, у којој је много јаче развијено осећање сродства него иначе.

У Левчу и Темнићу, вели Г. Ст. М. Мијатовић, пре но што би се брак закључио, разбира се да ли момкова и девојкина фамилија не славе исту славу, »па ако би се нашло да исту славу славе обе стране, онда се у највише случајева не пријатеље, јер се сматрају као рођаци«³. Истина је да се у нашем народу »сматрају као рођаци сви који славе једнога свеца«,⁴ али то неће бити разлог да се међу собом не узимају, већ разлог лежи у томе што пријатељи гледају да могу доћи у госте један другоме о слави. Кад су исте славе то је немогуће.

Док тако стоји ствар са сродством, било да је крвно, било да је створено женидбом и удајом, дотле се вештачка сродства (кумство, побратимство, поочинство) у народу сматрају као тежа, и о њих се врло ретко греша. Не улазећи у испитивање узрока таквине сматрању, поменућу да по народном схватању није потребно чак ни извршивање обичаја склапања вештачког сродства, па да се сматра да постоји. Довољно је некога само назвати именом вештачког сродника, па да се он сматра сродником који се о сродство не сме огрешити. У једној народној песми казује се како је Алил-ага позвао Краљевића Марка да се надстрељују, под условом ако Марко надстрели Алила, Алил да му да своје дворе, »и у двору своје достојање« и своју жену, а ако Алил надстрели Марка да га обеси и да му узме Шарца. Марко се извињава да је болестан, али, кад се Алил не хтеде

¹ Држ. Арх., Јевр. Обреновић 1819.

² St. L. Lopičić, *Zbornik za narodni život i običaji J. Slovena* XXIV, стр. 288.

³ Ст. М. Мијатовић, *Српски Етнографски Зборник* VII, стр. 9.

⁴ Вук С. Караџић, *Српски Рјечник код крсно име*; В. Врчевић, *Летопис Матице Српске* књ. 269, стр. 18.

проћи, пристаде и надстрели га. Кад Турчин виде шта је било, стане плакати и молити :

Богом брата, Краљевићу Марко,
Вишњим Богом и Светим Јованом,
По убаву закону вашему,
На част теби моји бели двори
И кадуна моја верна љуба,
Тек ме немој, брата, обесити.

На то му Марко одговара :

О Турчине, жив те Бог убио,
Буд ме братиш, што ми жену дајеш?
— — — — —
Снашица је кано и сестрица.¹

У другој се песми пева како Ђурђевица шета по башти и жали што јој је за девет година од удаје остало лице »кано у девојке, ни љубљено, нити миловано«. То је слушала њена свекрва, па је питала сина шта то значи. Он јој одговора да кад је са младом дошао у ложницу хтео је да јој распекља дугме под грлом,

Она мене заклињала, мајко ;
Богом брата, Ђурађ господаре,
Богом брата, по Светом Јовану,
Немој мене ништа учинити.
Ја сам, мајко, за Бога примио,
Нег удаји милу ћерку твоју,
Ћерку твоју, милу сеју моју.²

Помени прекршивања вештачких сродстава врло су ретки у нашем народу. Примера узимања вештачких сродника нигде у нашој литератури нисам нашао. Такви су примери немогући, јер је вештачко сродство јаче од крвног и ни у ком се случају не сме кршити. Прељубе пак међу вештачким сродницима, и ако се помињу, увек су схваћене као тежак грех, чак и кад су само помисао. У једној давно забележеној народној песми казује се како је »девојка братила Новака« да је преведе преко горе »без срамоте и моје и твоје« и како је то »Новак примио за Бога, и за Бога и за посестриму«. Кад су били на сред горе, Новак седне да се одмори, а девојка, пошто уми лице, почне му говорити како није срца јуначкога, јер не љуби овакве девојке, која није љубљена од како је од мајке рођена. То је Новаку

¹ Вук С. Караџић, *С. н. пјесме* II, стр. 351.

² Ј. Балугџић, *Бачка Вила* IV, 1845, стр. 15—16.

било врло мучно, »јер му је Богом посестрима«, па се врати натраг, а девојка оде сама напред. Куд је девојка пролазила, зелена је гора посахнула »од срамоте од лепе девојке, јер побрати Старину Новака, пак ктеаше Новака љубити«, а куд је пролазио Новак, сува је гора пролистала и сува се трава подмладила »јер не љуби Богом посестрима«¹. У једној нештампаној песми из Срема пева се како је кум Вујадин водио куму Раваници цркви на венчање, како су дунули вихори ветрови, па је куми пао паћел са очију, како јој је синило лице као јарко сунце и како је кум зло помислио : »Да ми умре мој куме Дамњане, чудна би ми кума љуба била«. Кад су дошли Раваници цркви, »на цркви се затворила врата, у цркви се угасиле свеће, из иконе сузе протицале«, и то је тако трајало све док се кум није исповедио да је зло помислио. Тек онда је могао свршити венчање.

Извршена пак прељуба у вештачком сродству сматра се као један од најтежих грехова. Нико Дјаковић, каже се у једној народној песми, боловао је девет година ; под њим су се живе змије легле, »шестокриле од четири главе«, кроз кости му је трава прорасла, а кроз главу су му муве пролетале. Мајка га саветује да га води »Раваници цркви, не би ли се опростио грјеха«, али јој он одговара да то не чини, јер се не може греха опростити : љубио је три крштене куме, »три крштене, девет венчанијех и дванаест Богом посестрима. Нигда ти се опростити нећу«². Слично се казује и у другим нашим народним песмама³.

Па при свему таквоме схватању наше народне масе, ипак се дешавало да се понеко огреши и о вештачко сродство. То потврђују, као што смо видели, и народне песме. Но и ван њих има примера и за то. 1736 године, приликом визитације епархија у Србији, егзарх Јоакимовић нашао је, поред других незаконитости, и један пример прељубе у вештачком сродству. У Рамаћи, у Рудничком Диштрикту, нашао је неког Симона Милошевића који је узео неку Ивану која је раније била удата за човека чији је брат крстио Си-монова рођена брата, »које јест законопреступно«. И ако су то бранили и калуђери и владица, Симон је Ивану ипак узео, »и живи с њом, а не зна се је ли венчан или није«⁴. У једном »судејском представленију« из 1837 године нашао сам да је девојка, по имену Ми-

¹ Г. Геземан, *Ерлангенски Рукопис*, стр. 227.

² Ђ. Рајковић, *С. н. песме*, стр. 93.

³ Г. Геземан, *Ерлангенски Рукопис*, стр. 171—172 ; Ч. Чојковић *Пљванія црногорска и херцеговачка*. Лајпциг 1837, стр. 64—65 ; Н. Беговић, *Живот и обичаји Срба Граничара*, Загреб 1887, стр. 55—56 ; Matica Hrvatska, *Hrvatske narodne pjesme V*, стр. 527—530 ; *Босанска Вила* за 1908, стр. 27.

⁴ *Споменик XLII*, стр. 199.

линка, око седамнаест година стара, из Великог Поповића у Округу Ћупријском, затруднела са сином свога поочима Косте Станисављевића¹. Прегледајући за време српско-турског рата 1912 и 1913 године стару зајечарску судску архиву, нашао сам једну наредбу Кнеза Милоша којом скреће пажњу на светињу вештачкога сродства и забрањује прељубе међу вештачким сродницима. Белешку о томе сам изгубио, али се података у њој врло добро сећам.

Тих. Р. Ћорђевић.

¹ С. Е. Зборник XIX, стр. 456.

